

fény illúzióját adja. Ahogy Goethe, a tudós költő megalkotta a maga Farbenlehrejét, úgy Károlyi, a tudós festő megteremtette a maga fényelméletét.

Károlyi Lajos képei imádságok, amelyekben egy tiszta és igaz lélek öröme és hálája nyilatkozik meg, alázatosan és áldozatosan. Az újszegedi és rókauccai őszi alkonyatok és tavaszi reggelek, a téli Tiszapart, a firenzei és velencei ver sacrum, a külvárosi kis házak és emberek, a maga arcúsa számtalan hangulatban és változatban, mind egy nagy harmónikus egységbe olvadnak, mind egy szellem világát tárják föl: Károlyi Lajos lelke lebeg e vizek és földek, ez arcok és virágok fölött. A virágokat különösen nagyon szerette ez a viráglelkű ember, őszi rózsái csupa búcsúzó élet és beszédes szomorúság, a csendéletnek ő valósággal vallásosan mély értelmet és jelentőséget adott, vagy, mint ahogy egyik tisztelője szokta mondani: ő mindig *szent képeket* festett.

Filozófus volt Károlyi Lajos, valami volt lényében, amj több a művésznél és ami sokszor akadálya volt az alkotásban. Rendkívüli érdeklődés élt benne a szellem és tudás mindenféle megnyilatkozásai iránt. A buddhizmus egész irodalmát alaposan tanulmányozta, a kereszténység állandóan foglalkoztatta, a biblia mindennapi olvasmánya volt. Asszisi és Szalézi Szent Ferenc, Szent Terézia, de a Szent Atyák műveit is behatóan ismerte. Költői érzéke páratlanul finom és ítélete találó volt. Baudelaire lelkeségére ő hívta föl először figyelmemet és Ady istenkereső és tisztaságvágyó érzéseit rendkívüli megértéssel magyarázta még akkor, amikor a farizeusok erkölcstelenséget szimatoltak Adyban.

Ez a vegetárius és antialkoholista szegedi apostol a goethei *nil humani* elvének alapján állott, mert elsősorban mégis csak művész volt, még pedig bölcselkedő művész. Valódi orvosa volt a beteg lelkeknek, aki igen sokszor hozott első segélyt e sorok írójának is, élete nagy válságaiban. Akik Károlyi Lajost szemlélésben ismerték és megismerték, azok az emberi nagyság és szépség egyik ritka példáját őrizik emlékezetében.

És ez a nagyság és szépség csöndesen, minden feltűnés nélkül, de bensőségesen és maradandóan ragyog és mosolyog alkotásain, mint szelíd és boldog visszfénye egy napnak, amely leáldozott.

(Szeged)

Juhász Gyula.

JUHÁSZ GYULA.*)

Juhász Gyula nem szorul kommentárra. Minden glosszátornál ékebben szól önmagában is az ő művészete: az önmagát analizáló poeta doctus jobban megmagyarázza, kitereteti magát a verseiben, mint bármely kritikus próza tehetné. De azt már másnak kell megállapítania róla, hogy ma, 1926-ban, aktuális-e a magyar költők között, elénekzett-e az ő ideje, amikor a szűkebb Magyarország érdéklődése feléje fordul.

Minden nagyobb költő életében van egy pillanat, amit Lessing műszava nyomán *termékeny pillanat*nak lehetne nevezni: az a pillanat, mely magában foglalja az előzményeket és következményeket, — amikor az író igazi jelentősége kiteljesedik, amikor „költő és nemzet“ egymásra talál. A magyar irodalmi fejlődésben a negyvenes évek számára alig jelentős

*) Részlet a szegedi Juhász-matinén (1926 ápr. 19.) tartott előadásból.

Tompa Mihály föllépte. Az előtérben Petőfi áll, mint valami új, szokatlan, merész, hangos, riktó jelenség; benne fejlődik tovább irodalmunk témaköre és stílusa, ő a nemzet vezére és diadalmos hőse. Arany a *Toldival* ekkor még második helyre kerül és Tompa csak a jó harmadik helyet kapja népmondáinak, virágregéinek szerepében. De aztán, 49 után, az élnyomatás éveiben Tompa veszi át a primhegedűt a nemzeti élet koncertjében és egy kevés ideig az ő solo-jót halljuk: nem olyan viharos melódiákat játszik, mint Petőfi, de a nemzet közfigyelme feléje fordul, az ő allegóriáiban él és lüktet tovább a magyar gondolat, az ő tompított, szordinós hangszere jelenti a magyar költészet hangját.

Juhász Gyulának volt már félig-meddig ilyen termékeny pillanata, de ezt majd csak az irodalomtörténet fogja méltányolni. A háború vége felé, amikor Ady Endre már kiejtette kezéből az előrehaladás vezető fáklyáját és Babits Mihálynak békét követelő *Fortissimo*-ja is elhangzott, néhány versével Juhász Gyula hívta magára a figyelmet. Új hangot pendített meg: a *hazañas allegória* hangját, azt a műfajt, amit a mi generációnk csak a történelemből ismert. Akkor, amikor a cenzúra még nem engedhette kifejezésre juttatni azt a véleményt, hogy a magyarság elvérzik egy imperialista nagyhatalom, a diadalmos némettség érdekeiért harcolva: Juhász Gyula képes beszédbe rejtette ezt az érzését és a római korba transponálta magát, — a tiszamenti szittyák, őslakók világába, akiket meghódít a gögös nyugati imperátor és akik csak arra jók, hogy élelmet és harcosokat szállítsanak a Caesar seregébe. Juhász Gyula az első és egyetlen magyar költő, aki evokálni tudta a magyar föld római hagyományait, aki lírai élménnyé fogadta magába a magyarországi római provinciák életét és bevitte a római korba is, — a honfoglalás előtti duna-tiszai tájba — a magyarság kettős arcát, az idegen-nyugati kultúra és a keleti őslakosság tragikus ellentétét, a szittyapogányság és a nyugati civilizáció örök harcát, Kelet és Nyugat érzelmi összecsapásait visszavetítve a hanyatló provinciák idejébe. Új „érzelmi provinciákat” hódított meg Juhász Gyula ezekkel az allegóriáival a magyarság számára.

De ez a termékeny pillanat csak rövid ideig tartott: a forradalmi események elsodorták és új problémák, hangosabb versek kerültek a nemzet érdeklődése elé.

Most, mintha ismét aktuális lenne Juhász Gyula, mintha ismét ő kerülne erősebb megvilágításba . . . Ady Endre forradalma, stílusújítása lezajlott, az irodalom csatakiáltását csönd váltotta föl. A forradalmak esztétikai chaoszán, világnézeti és formai kísérletezésein, szintén túl vagyunk már. Szabó Dezső tüzetrikoltó romantikája is elviharzott és az irodalom légsúlymérője tartós, csöndes, derülő-boruló, véstelen időt jelez, legföljebb egy-egy mágneses zivatarral, amit azonban csak a finomabb lelki műszerek fognak föl. Elkövetkezett ismét a tiszta művészet kora, — nem a tétlen és öncélú, dekadens l'art pour l'art kora, hanem egy lehiggadt művészet áhítása, a stílusforradalom élményeinek és formagazdagodásának békés, munkás földolgozása, kiteljesedése. Nem keresés többé, hanem harmónia a chaosz után, egy új klasszicizmus, a szónak fejlődéstörténeti értelmében. Ennek az eljövendő klasszicizmusnak, tökéletes, harmónikus művészetének hőse Juhász Gyula, akinek költészetében — a mai pillanatban — nemzeti élet és művészi törekvés szerencsésen egymásra találhatnak.

Juhász Gyula ma az egyetlen lírikus, — a „beérkezett” modernnek között és a megmaradt országban — akitől még fejlődést, elmélyülést várhatunk, akinek sorsához a magyar líra kátyúba jutott szekere hozzá van fogva. Juhász Gyula, mint művész, kizárólagosan és csak lírikus és épen ebben van az ő ereje. Egyet-

len életforma számára és el nem apadó forrás a lírai megnyilatkozás. Ebben Adyval rokon és Adynak egyetlen halkszavú utóda. Ebben a líraiságban gazdagabb, mint a túlságosan okos és kulturált Babits Mihály, akinek sokféle hangszere van, — novellát, regényt, drámai játékot komponál — nagy virtuóz, de egyik hangszeren sem játszik olyan naiv érzelmességgel, mint Juhász Gyula; Kosztolányi is könnyen elhütlenedik a lírától: egyforma bravúrral ír verset, novellát, regényt.

Juhász Gyula aktualitásának, „nemzeti költővé“ emelkedésének kulcsa abban is van, hogy neki költői élménye, gyötrő problémája, borongó ihletője a magyarság: a magyar múlt kudarcai és tragédiái, a jelennek sejtelmes csöndje, amelyben a legemberibben megszólaló hang az övé, a jövőnek kétségei és reményei. Neki *fáj* a magyarsága — és ebben egyenes utóda Ady Endrének és így lesz olyan értelemben vett pesszimista-nemzeti költő, mint Kölcsey, Vörösmarty, Tompa, Lévy.

Klasszikussá teszi Juhász Gyula művészetét elsősorban a forma, a verseinek belső szerkezete és külső harmóniája. Legotthonosabban a szonettnek — egy disciplinált műfornának — börtönében érzi magát, a nyugodt, antik-szabályosságú formák zárt gyűrűjében: ötvözött, ékes kizengő forma neki a művészet. Van benne egy jongleur-művész, aki csak játszik egy bűvös hangszeren, aki csak gyönyörködik a hangok csilingelésében, a szavak kaleidoszkópjában. Tud ő is rokokó-játékot űzni a verssel: de az ihlete mégis mélyebbről jön és az ihlet is klasszikus nála. Szentimentális költő: a kultúra terméke, nem a romantikus, eruptív ösztöniségé, mint Ady. Állandó ihlete nem a cselekvés, hanem a cselekvéstelenség; nem a romantikus elindulás a kék virág, a kék madár után, hanem a klasszikus lemondás, az egyhelyben-maradás. Talán Kölcseyvel rokon: örökös, erőtlén vágyódás vonzza a végtelen, az örök szépségek, a földöntúli ideálok felé, örökké a „ködlő távolokba“ néz. Ha összeszámolná valaki, hogy ez a szó: *örök* — hányszor fordul elő a verseiben: bizonyára ki lehetne mutatni, hogy ez a leggyakrabban használt szava. Nála minden örök: örök hajó, örök némaság, örök a zene, amely kíséri a levelek hullását, örök a versek végtelen sora is, még a változás is örök, minden változik, mint a görög filozófus mondja és az állandóság magában az örökös változásban van. „Mindén egy marad a változásban“. Az örök és a végtelenség állandóan vissza-visszatérő látomása Juhász Gyulának: végtelen sírok a könyvek, végtelen napok az élete, az ember „por és végtelen fia“. Talán a meg nem fogható, el nem érhető végtelenség az egyetlen fix pont, amibe bele tud kapaszkodni . . .

Annyi tény, hogy Juhász Gyula nem az élet gazdagságát, eseményességét, a beteljesülés élményét éli a művészetében: mint az ópiumszívó, egyhelyben ül és vágyainak, emlékeinek, fantáziájának képeiben gyönyörködik. Meglepő ez a költészet: mily gazdagon merít önmagából élményeket. A legtöbb író — Petőfi, Ady, Szabó Dezső, vagy Chateaubriand, Lamartine, Tharaud — nyugtalanul bolyong, vándorol, valami ösztöntől űzve, mintegy elébe megy az élményeknek, folyton új tájakat, új embereket keres — Erdélyt, a Felvidéket, Párist, Itáliát, a Rivierát, az amerikai őserdőket, a Libanon cédrusait bejárja — mintha csak utazással tudná gazdagítani a lelkét: a Juhász Gyula változó életstációit nem lehet élménykeresésnek nevezni, ezek sorsadta, időtlen és tértelen helyek, Juhász Gyula folyton *egyhelyben* marad. És mégis: mintha az egész világ beletükröződnék a lelkébe, a verseiben egy egész kultúr világ verődik vissza. Nem járja körül

a földet: a Föld fordul meg az ő pontja körül, mint valami örökké mozgó és mégis állandó, végtelen kaleidoszkop. Miltoni vaksga színgazdag világokat, kozmikus távlatokat láttat vele.

Juhász Gyulának van *egyéni hangja* a magyar költők szimfóniájában: az elégia hangja. Ennek az ovidiusi műfajnak új tartalmat és formát szerzett. Az élet száműzöttje, aki nemes és tiszta hangokon panaszködik. „A nagy keleti pusztaságnak melázó lelke lelkemben ég“. Ez a melázó busongás, lázongó szomorúság és megbékélés: az ő igazi hangja, amit maga is juhászskolompnak nevez. A „búsuló juhász“ — Izsó Miklós szobra — rokon a *búsuló Juhász* lelki portréjával. Búsuló és a magyar pusztaság sarjadéka mindkettő.

Véletlen, hogy Juhász Gyulának a keresztnéve pogány szimbólum: gyula, varázsló, táltos, pap, költő. De nem véletlen, hogy Juhász Gyula szegedi születésű és Szegeden maradt végérvényesen. A Tisza és Maros szöge az ő igazi hazája: a hunok síksága, a pogány magyarok tanyája. Írók földrajzi lokalizálásával kísérletezik újabban az irodalomtudomány: Juhász Gyula tájkép-hátttere nem a mindig nyugati és modern Dunántúl, nem a lázadó-romantikus, történelmi Erdély, hanem az örökös egyformaság, a síkság, amely olyan, mint egy nagy temető, ahol emlékekbe sem kapaszkodhatik a képzelet. A múlt itt maga a *föld*, amelybe egymásután temetkeznek a századok, a hún lovas és Ajtony óta, ahol romok helyett a befogadó föld rejti az ősi kincseket és lent a folyó mélyében vannak a láthatatlan királysírok. Az ősi rög itt igazán rög, itt nem kövek között élnek emberek: ennek a vidéknek tetszhalotti csöndjét, ködös tájait festi Juhász Gyula, erről az álmódó síkságról vágyakozik az *Életbe*, amit költői motívumnak nem ismer, itt ő „a magányos puszták fiának“ stilizálhatja magát.

Beöthy Zsoltnak szabad volt a magyar irodalomtörténet elejére odarajzolni a szemlélődő volgamenti lovasnak képét, akiben ő a magyar faj első szimbólumát látta. Riedl Frigyes a magyar költészet kezdeteire a Gellért-legenda paraszt szolgáját állítja, akinek munkadala az első magyar népdal. A költészet tetőpontján — ismét Riedl képét idézve — ott áll egy parasztfiú: Petőfi Sándor. Ezek az alakok szimbólikus jelentőségű megtestesítői volnának a magyarságnak. Talán odatehetjük melléjük, mint a mai napok és a szűkebb magyarság kifejezőjét: a „búsuló“ Juhász Gyula alakját.

(Szeged)

Zotnai Béla.

EGYETEMKÖZI ÖSSZEJÖVETEL.

A magyar egyetemek és főiskolák tanárai máj. 25—28. napjain baráti összejövetelt tartottak Szegeden. Az együttlét alkalmával több tudományos előadás is elhangzott. Magyar Zoltán *Tudományos életünk virágzásának feltételeiről* adott elő, Dékány István *A kapitalizmus „csödjé“*-ről értekezett, Huszti József pedig az *Olasz-magyar kulturkapcsolatok és az olasz egyetemi reform* problémáit fejtette.

*

A kongresszus megnyitó összejövetelén Tóth Károly, a szegedi egyetem Rektora, a következő beszédet mondotta:

Az egyetemek mindenkor és mindenütt a nemzeti génusz legfőbb letéteményesei. Ezért az egyetemek együttműködése mindig fontos volt egy nem-